

El Salvador — et dilemma i udvikling

Bent Essinger

Igen påkalder et land i Centralamerika sig opmærksomheden ved blodige uroligheder. Denne gang er det den lille republik El Salvador, der på trods af hæderlig økonomisk vækst – eller på grund af den – er gået i spin.

Kan de da ikke styre sig selv?

Hvad er det for strukturer i det politiske og sociale miljø her, – som i det meste af det øvrige Latinamerika, – der gør det så vanskeligt for dem at komme overens med demokratiet, som de så nogenlunde kan administrere i USA. Latinamerika har været afkoloniseret næsten lige så længe som USA. Hvorfor reproducerer militærkup, vold og undertrykkelse sig tilsyneladende i en uendelighed?

Bekræftes vi ved begivenhederne i El Salvador ikke i vort image af Latinamerika?

Ja, hvad forbinder vi med navnet Latinamerika? Forgangen år blev 300 gymnasieelever konfronteret med dette spørgsmål. De fik 3 minutter til at nedskrive deres indfald. De hyppigst forekommende stikord inden for kategorierne demografi, samfund, politik og økonomi var: raceblanding, (truede) indianere, befolkningsekspllosion, underernæring/store klasseforskelle/militarisme, militærkup, diktatur, anarki, undertrykkelse, krænkelse af menneskerettighederne, tortur, terrorisme, korruption, uro, vold/afhængighed, u-land, fattigdom, lav levestandard.

Ja, en stor del af virkeligheden må man desværre sige. Bortset fra stikordet »truede indianere« kan disse stikord finde anvendelse på de fleste af landene i Latinamerika.

Men hvorfor er det kommet dertil? Hvilke mekanismer er det, der udløses med en frekvens og stædighed, der minder om en naturlov? Hvad er det for strukturer, der, med Bolivar's ord, gør Latinamerika uregerlig?

Vi kan tage El Salvador som udgangspunkt for en beskrivelse af den politiske kultur i Latinamerika, fordi dette land netop nu er aktuelt. Ganske vist er El Salvador et land med eget særpræg, men dog er der så meget i de politiske,

økonomiske og sociale strukturer i dette land, der genfindes i Latinamerika som helhed. (Om selve landet se leksikon n. f.).

Den politiske udvikling siden 1948

I 1948 tog en gruppe yngre, moderat progressive officerer magten i El Salvador ved et militærkup. Deres program lød som et ekko af utallige andre programmer og manifestationer fra dengang og siden: økonomisk udvikling og modernisering af samfundet. Militæret har siden haft magten i landet gennem et dæparti, der går under navnet Det nationale Forsoningsparti. (PCN).

Det første demokratiske præsidentvalg fandt sted 1950. Sådanne valg er siden blevet gentaget med jævne mellemrum. Militærets kandidater vandt altid. Alligevel har militæret i perioder set sig nødsaget til selv at tage magten og så at sige fjerne den demokratiske facade for en tid. Første gang var i 1960–1962, anden gang sidste år i oktober, hvor præsident Romero blev afsat.

Allerede efter præsidentvalget i 1972 havde den legale opposition ledet af det kristelige demokratiske parti (PDC) iværksat et oprørsforsøg i protest mod valgets udfald, der mentes at være manipuleret. (Den snævre margin, med hvilken militærpartiets kandidat vandt, gør beskyldningerne sandsynlige). Siden da har det været svært at få PDC til at samarbejde. Den øvrige opposition, der står til venstre for PDC, har været illegaliseret og er derfor naturligt nok udelukket som deltagere i officiel politik.

Forud for kuppet mod præsident Romero var der gået flere år med voksende offentlig uro. Alene sidste år kunne opvise en række af dramatiske begivenheder: i maj blev katedralen i hovedstaden San Salvador besat af venstreoppositionelle kræfter. Senere på måneden fandt der voldsomme uroligheder sted foran den ligeledes besatte venezuelanske ambassade. 23. maj blev landet erklæret i undtagelsestilstand. I juni blev OAS' kontorer og den mexikanske ambassade besat. Siden er det gået slag i slag med uroligheder, strejker, besættelser, gidseltagninger og massakrer på venstre-demonstranter. Det menes, at tallet på dødsofre inden for de sidste 2 år løber op mod de 2000.

Kupregeringen af 23. oktober 1979, der bestod af 2 militære og 3 civile, fik tøvende støtte fra PDC og de mindre betydelige socialdemokrater, der dels ønskede at give regeringen en chance til at »udvikle økonomien og modernisere« (demokratisere) samfundet, dels ønskede at undgå en revolution i stil med den, der endte med Somoza's afgang og endelig i det håb at *denne* regering ville blive i stand til at åbne for en svækkelse af højrekræfterne. Venstreoppositionen vendte sig derimod skarpt mod den nye regering, som man kaldte »de nye imperialister«, og som blot ville være en forlængelse af militærstyret i landet.

Den nye regering viste sig hurtigt ude af stand til at gennemføre noget og den med skepsis blandede optimisme, der herskede i tiden indtil årsskiftet fordam-

pede hurtigt. Hermed var der lagt op til accelereret uro, og det spørgsmål trængte sig mere og mere på: var en borgerkrig uundgåelig?

Inden vi forsøger at besvare dette må vi se lidt nærmere på selve den politiske kultur, der har muliggjort denne situation.

Den politiske kultur i El Salvador er, som det ses, domineret af militærets tilstedeværelse og karakteriseres i øvrigt af de stikord, der nævntes i indledningen.

I sidste instans kan disse fænomener, for en stor dels vedkommende, forklares ud fra landets status som u-land. Dette forhold påvirker dels de sociale forhold, karakteriseret af nærmest kriminelle indkomstforskelle (»Få har for meget – for mange for lidt«), dels de politiske forhold karakteriseret af en kraftig polarisering.

At El Salvador er et u-land vil ikke kun sige, at det er økonomisk tilbagestående i statistisk henseende. Den økonomiske retardering har i generationer haft en selvforstærkende virkning, hvilket hænger sammen med produktionens sammensætning. I tilfældet med El Salvador finder den største samlede indtjening sted ved eksport af først og fremmest kaffe og i anden række af bomuld.

De traditionelle eliter – man taler om »de 14 familier« – har igennem årtier fundet deres næring i disse erhverv.

Den økonomiske afhængighed af disse 2 produkter, anskueliggjort ved begreberne mono-økonomi og enklave-økonomi (dvs. at multiplikatorpåvirkningen på andre sektorer er ringe) har ikke kunnet brydes effektivt.

Eliternes manglende vilje til at ændre på en situation, de fremdeles kunne lukrere på, og den ulige fordeling af indkomster havde som følge, at købekraften forblev koncentreret hos de få, hvorved udviklingen af et masseforbrugsmarked vanskeliggjordes.

Indtil omkring 2. verdenskrig var kaffe- og bomuldsbaronerne udmærket tilfredse med situationen. Siden har de imidlertid også satset på den gryende industrialisering.

I de senere år har industrialiseringsprocessen accelereret, således at El Salvador har områdets højeste industrielle vækstrate. Dette betød dels at de store penge nu også tjentes på investeringer i byerhverv, dels at der med urbaniseringen fremstod nye klasser med en ganske anden profil og med ganske andre krav end de tidligere undertrykte bondemasser. De nye klasser var ikke bundet til jorden i et usikkert sæsonarbejde og de var involveret i en kultur, der ikke kunne patron-styres som i storgodsmiljøet.

De nye klasser måtte imidlertid leve med et økonomisk system og en fordeling af goderne, der havde overlevet fra tidligere. Derfor mødte de frem med krav om ændringer.

Trods gentagne løfter om forbedringer i levestandarden og om sociale reformer fra de vekslende militær-præsidenters side er disse kun i forsvindende omfang blevet indfriet. El Salvador kører derfor videre med traditionelle struktu-

rer, der efterhånden som de brede lag kommer ud af bevidstløshedens kontraster stadigt grellere med disses krav og vilkår.

Som en vigtig faktor: Siden halvtredserne har EL Salvador levet i en permanent krise, der ved industrialisering og befolkningsekspllosion tilførte spændinger, der blev stedse vanskeligere at inddæmme. Til denne permanente strukturkrise føjedes »de voksende forventningers krise – the crisis of rising expectations«.

Den åbenlyse sociale uretfærdighed og ditto økonomiske forvridning nødsagede magthaverne til at fremkomme med løfter, som de ikke kunne indfri. Med udelukkelsen af et flertal fra reel politisk indflydelse lagde man derved låg over en kedel, hvis tryk man – som det skulle vise sig i det lange løb – ikke kunne rette ved traditionelle demokratiske eller autoritære midler.

Skønt ikke direkte allieret med de traditionelle eliter og disses konservative støtter, finder man militæret i broderlig omfavnelse med just de »folkets fjender«, som de iflg. den officielle retorik er nødt til at bekæmpe. Problemet synes at være, at man på den ene side har et latent behov for strukturændringer og på den anden side ikke mener at kunne undvære de økonomiske stormoguler som værn mod økonomisk kaos.

Men vil militæret andet end undgå uro? Dilemmaet er tosidigt. Enten *kan* militæret ikke udrette noget og uroen vil tage til eller også ønsker de ikke at udfordre det system, de i så høj grad er en del af og ansvarlig for, og resultatet bliver det samme.

Men hvorfor træder militæret så ikke tilbage?

Det er et spørgsmål, der ikke kan besvares entydigt, – kun belyses. Derved kommer vi til det modsætningsfyldte fænomen, som hedder: militarismen i Latinamerika.

Militarisme kan defineres tosidet: dels den situation, hvor militære dyder og normer »gennemsyrrer« et helt samfund ud i alle kringelkroge og dels den situation, hvor militæret som korporation har en stor eller overordnet indflydelse på det politiske liv, dvs. lovgivning og udøvende magt.

Det er kun den sidste del af definitionen, der kan finde anvendelse i Latinamerika.

Hvad er det da, der får militæret til at blande sig i politik. Traditionen går langt tilbage, nærmere bestemt til den anarkistiske tilstand, der opstod med uafhængighedsperiodens borgerkrige. Her var der frit spillerum for diverse caudillo'er og militæret erhvervede sig som institution et ry som »det eneste sikre og holdbare«. Denne prestige hang sammen med at militæret gennem sin opbygning var den bedst organiserede og bedst fungerende faktor i samfundet. Herfra stammer militærets egen opfattelse af at være en slags Areopagos for nationen: nationens øverste uvildige instans, der måtte træde til i nødstider og når civilisterne ikke magtede at holde styr på tingene.

Hvordan fungerer så et militærstyre?

Som styreform er militærjuntaen som regel et overgangsfænomen.

Som oftest sker der 1 af 3: enten personaliseres juntaen, forstået på den måde at et af medlemmerne skiller sig ud og grundlægger et diktatur af personalistisk tilsnit, eller også udvikler juntaen sig til et autoritært institutionaliseret styre (se nærmere n. f.) eller den opløser sig selv og lader en civil regering træde til.

Når militære juntaer sjældent lever længe, skyldes det de indre konflikter i selve juntastyret. Disse konflikter bunder i den militære institution som sådan, men også i den særlige situation, militæret befinder sig i som politisk ledelse af landet.

Selv om militæret ynder at give det udseende af, at der hersker enighed i dets rækker og fælles front udadtil, er der sjældent særlig stor enighed. Forskellige politiske mål og personlige ambitioner slår ofte skår i facaden.

De problemer, juntaen har at slås med, er følgende: for det første: hvad skal juntaen/militæret gøre i fremtiden? Skal man forblive ved magten eller, hvis man påtænker at give den tilbage til de civile, da, hvornår, hvordan, under hvilke omstændigheder, på hvilke vilkår og efter at hvilke mål er blevet nået?

For det andet: hvad skal man stille op med de embedsmænd, der tjente de afsatte civile styre, eller snarere, hvor dybt skal udrensningerne gå ned i embedshierarkiet? De fleste embedsmænd må bevare deres poster, altså overtages af juntaen, hvis denne skal undgå, at de mangfoldige teknokratiske problemer, der præger et moderne samfund, hvad enten det er tilbagestående eller ej, ikke skal vokse den over hovedet. Som regel fjernes topembedsmændene, men de resterende kan gøre sit til, at det bliver nok så vanskeligt for juntaen at regere effektivt. Det afhænger i nogen grad af korrupsionens omfang og embedsstændens større eller mindre politiske støtte til juntaen. En sej og tavs mod-revolution kan meget nemt finde sted ved syltning, små-sabotage og andre »administrative problemer«.

For det tredje er der konflikten mellem juntaens nationalistiske orientering og den økonomiske afhængighed af udlandet. Ofte kan de de mål, man sætter sig for den økonomiske udvikling ikke nås uden bistand af den ene eller den anden art fra udlandets side. Juntaen må derfor tage stilling til problemer som fx. modsætningsforholdet mellem beskyttelsestold – frihandel, ekspropriation af udenlandsk ejendom – opmuntring til udenlandsk investering.

For det fjerde er der misforholdet mellem den militære mentalitet og den form for forståelse, der kræves for at kunne indse og tackle en nations forskellige sociale og økonomiske problemer.

Militæret er stærkt hierarkisk opbygget og indrettet efter kommandoprincippet. Officerer har derfor svært ved at leve sig ind i de mekanismer, der gælder for områder af lovgivningen, der er underlagt »objektive« love. Fx. inflationsbekæmpelse: en officers baggrund byder ham at »beordre« inflationen til op-hør ved prissænkning el. lign. Men dette lader sig selvfølgelig ikke gøre.

For det femte er der konflikten mellem på den ene side ønsket om at få så stor folkelig opbakning som muligt og på den anden side kravet om at udføre militærets (selvvalgte) mission.

At vælte en legitim regering er i sig selv problematisk. Derfor søger militæret folkelig opbakning for at retfærdiggøre det skete. For at gøre sig populær må styret få tingene til at glide, virke smidige og optræde »demokratisk«. Der til kræves mindre iøjnefaldende magtudøvelse og mindre vold. Mod dette står det militære miljø. Her er orden og disciplin alfa og omega. Når det nu netop er den styrtede regerings manglende evne til effektivt at opretholde orden og disciplin i samfundet og i det politiske liv, er det derfor meget vigtigt for militærets prestige, at *det* er i stand dertil. Bestræbelserne på at holde ro og orden kan derfor ofte støde sammen med ønsket om at gøre sig populære. Denne konflikt træder stærkere frem i forbindelse med eventuelle demonstrationer. Militæret, der har svært ved at se forskel på civil uromageri og offentlige meningsytringer gennem fredelige demonstrationer, vil i næsten alle tilfælde gribe til en effektiv standsning af denne form (såvel som af andre former) for offentlig uorden ved hjælp af vold. Ved denne vold fra myndighedernes side opstår der imidlertid først rigtig en opposition, der så må slås ned med endnu mere vold osv. i en ond spiral.

En sådan udvikling har man netop set finde sted i El Salvador. Foruden at bidrage til uforsonligheden i samfundet får militæret ved disse handlinger endnu et problem på halsen, nemlig at bruge alt for megen energi på at holde orden, hvorved andre og vigtigere opgaver forsømmes.

Militæret i El Salvador har – selv om det ikke hele tiden har optrådt direkte som regeringsjunta – haft alle disse problemer at slås med. De dybtgående konflikter i samfundet er bl. a. af denne grund ikke blevet helet.

Militæret har dermed spillet lige så meget fallit som det civile styre, det afløste. Men militæret er også dets egen fange: når det har fået magten, ved det ikke rigtigt, hvad det skal bruge den til udover at sikre offentlig ro og orden.

Og tillidskløften mellem befolkningen og de militære kupmagere består, så længe der ikke sættes handling bag de erklæringer (»pronunciamientos«), som kupmagerne traditionelt udsender efter et næsten skemalignende forlæg (undsigelse af det afsatte styre, anklager af forskellig art, katalog over den afsatte regerings større eller mindre forbrydelser, samt en række løfteparagraffer, der som før nævnt handler om samfundets modernisering etc., samt udsigt til snarlige demokratiske valg). Gutierrez og Majano, lederne af revolten i oktober, kunne heller ikke opvise større fantasi ved deres »pronunciamiento«.

Tilbage til »Det institutionaliserede autoritære styre«.

PCN og de militære ledere i El Salvador vil gerne give det udseende af, at styret i landet er ligesom det mexikanske, hvor ét – på demokratisk vis fremstået – parti er dominerende, og hvor det har »råd« til en opposition og til reformer.

Det særlige ved El Salvador er, at det ikke er direkte militærstyret som fx. Chile og Brasilien, men på den anden side heller ikke er et personalistisk diktatur, som det styrtede Somoza styre i Nicaragua eller det peronistiske styre i Argentina. Det karakteristiske ved et rent militærstyre er, at det end ikke forsøger at dække sig ind under en eller anden institution som fx. et (pseudo-) demokratisk parti, men styrer landet helt og fuldt som korporation. Det, der kendetegner et personalistisk diktatur på den anden side, er at centrum for den politiske dynamik ligger hos diktatoren personligt, hvis idelige forsøg på at udbygge sin egen magt udgør hovedparten af styrets politiske aktiviteter.

Sammenligningen med Mexico er ikke helt uden rimelighed. Der eksisterer faktisk et dominerende parti i El Salvador, et parti, der får en relativt stor folkelig opbakning. Der eksisterer faktisk en legal opposition, der tilmed har svært ved at gennemhulle militærpartiets demokratiske legalitet og det ikke *kun* fordi valgsvindel er svær at afsløre.

På et punkt er sammenligningen med Mexico ikke god. Oppositionen mod PCN, altså dominanspartiet, er langt større i El Salvador end i Mexico. Den samler sig om det førromtalte parti PDC, hvis kandidater hidtil altid har opnået flertal i hovedstaden, medens det i landdistrikterne, hvor myndighederne og højrekræfterne har flere manipulationsmuligheder, må se sig slået. At PCN opnåede 50 af de 54 sæder i den lovgivende forsamling i marts 78 skyldtes kun, at PDC ikke ville deltage i valget, og at grupperingerne til venstre for PDC ikke måtte). Desuden samler oppositionen sig omkring de illegale partier og grupperinger på venstrefløjen.

Tilbage til spørgsmålet om, hvorvidt en borgerkrig er rykket nærmere. Utallige er de eksperter, der har spået om denne eller hin udvikling, og som viste sig at tage grueligt fejl (sidste eksempel: Martin Needler, anerkendt latinamerikaekspert spåede Somoza-styret mange år endnu i en bog, der udkom 1977).

I Latinamerika kan tilsyneladende også forekomme overraskelser, men det må være rimeligt at se på magtkonstellationerne som de ser ud i dag.

Selv om bestræbelserne på at samle venstrefløjen på det seneste har båret nogen frugt, er det dog stadig et mindretal, disse grupperinger kan mønstre. At det er venstrefløjsorganisationer, af i øvrigt forskellig observans, ståsted og strategi, der fører an i demonstrationerne mod regimet, og som derfor optræder som modpart og ofre for myndighedernes voldelige bekæmpelse, kunne måske give det indtryk, at vi her har at gøre med den klassiske revolutions model: medens flertallet («den amorfe hob») passivt ser til, fører folket gennem dets sande repræsentanter kampen mod det reaktionære og militante mindretal til ende og tager magten efter en kortere eller længere borgerkrig.

Her må man for det første huske PDC's status, PCN's magt og magtmidler og den stadigt fremherskende splittelse på venstrefløjen. Denne splittelse går langt dybere og spredningen i denne ende af spektret er bredere end vi kender til det på disse himmelstrøg.

Tilsammen udgør venstreblokken måske 15 pct. af befolkningen. Stod den enigt sammen kunne den udrette meget, men netop dens manglende evne til entydigt at skitsere fremtidens vej, inviterer til formaninger fra PDC.

Føromtalte Needler skrev i samme bog: »El Salvador/må beslutte sig til/om det nuværende moderat autoritære styre skal fortsætte med en tilladt opposition og med den risiko at det kan blive væltet med demokratiske midler eller ... bevare den nuværende magtstruktur og tage konsekvenserne af et stadigt mere repressivt og autoritært styre«.

Udviklingen siden da (1977) synes at tyde på at man har valgt den sidste vej. Sidste forsøg på at få en dialog i gang med PDC var i maj 1979. Men Romero's invitation blev fnysende afvist med henvisning til, at en anstændig opposition ikke kunne have dialog med et styre, der var ansvarlig for de utallige massakrer, bl. a. den foran den venezuelanske ambassade, der havde fundet sted. Den mulighed for åbning til oppositionen, der måske forelå efter kuppet i oktober 79, forskertsedes bravt af regeringen. Måske ikke »med vilje«, men fordi denne regering, der i begyndelsen blev mødt med en afventende holdning, ikke formåede at holde højrekræfterne stangen og dæmme op for terroren fra den kant, og ikke formåede at slå bro over troværdighedskløften mellem de brede lag på den ene side og magthaverpartiet på den anden, og dette primært af den grund, at der ikke var handling bag de sædvanlige løfter.

Er volden, oprøret, den eneste vej ud for de, der ikke er på den grønne gren? Ærkebispens i San Salvador, Romery y Galdames,*) fremkom i slutningen af 1978 med en meget sigende udtalelse: »Jeg sanktionerer ikke vold, men på den anden side: når alle fredelige veje frem bliver blokeret, når der findes en sådan elendighed i landet og når myndighederne lægger en sådan stædighed for dagen, kan jeg vel forstå, at unge mennesker griber til vold«.

Det er let for os i dette land, at fremsætte enkle løsninger på demokratiets dilemma i El Salvador såvel som i det øvrige Latinamerika. Men hvor megen handlekraft ville en dansk regering – demokratisk eller ej – kunne demonstrere med fx. en befolkningstilvækst på 3,5 pct. (alt andet lige ville det svare til at vi her i landet siden 1950 skulle have fordoblet vort befolkningstal).

Hvad er det El Salvador mangler? Kort sagt: prøv at sammenligne med Danmark. Vi fik jordreformer for 200 år siden, afskaffet analfabetismen for 100 år siden, brudt godsejervældet for 80 år siden. Vi havde en købedygtig og oplyst landbefolkning gennem hele den periode, hvori vi lagde an til industrialisering. Omkring toppen en politisk kultur uden korruption og uden tradition for militær indblanding og igennem de sidste hundrede år en yderst gunstig udvikling i råvarepriserne.

Det er let for os at tale om umodenhed og trække på skuldrene af diverse barrikaderomantikere, der bekæmper tanks med pistoler og bare næver. Men El Salvador er også meget langt væk.

*) Myrdet feb. 1980.

Leksikon

Areopagos: I antikkens Hellas et »over vandene svævende« råd »lovenes vogtere« som skulle tilse at alt gik rigtigt til.

Bolívar, Simon (1782–1830). Den mest fremtrædende af de latinamerikanske frihedshelte fra uafhængighedskrigen.

Caudillo: (lat. *capitellum*: lille hoved). Lokal eller national militær høvding, leder, superboss. En caudillo's magtbase var hans egne protegeer »venner«, gudbørn, prætorianere og hirdfolk. Omend mere sophisticated i dag genfindes mønstret i det personalistiske diktatur.

El Salvador. 21.145 km². Bef. 4,5 mio. 80 pct. mestizos, 10 pct. indianere (defineret snarere kulturelt end raciale). Bef.tæthed: 215 pr. km². (DK: 116). 60 af erhvervsaktive i landbruget.

Partier og politiske grupperinger i El Salvador:

Partier:

PCN: Partido de Conciliación Nacional. Grundlagt 1961 som svar på det lidt mere venstreorienterede militærkup okt. 1960.

PDC: Partido Christiano Democrático, kristelige demokratiske parti; højre-socialdemokratisk.

PPS: Partido Popular Salvadoreño. Salvadors folkeparti. Ultrakonservativt.

»Halve« partier:

MNR: Movimiento Nacional Revolucionario. Den nationale revolutions bevægelse.

UDN: Unión Democrática Nacional. Den demokratiske nationale union.

Oppositionen til venstre for PDC er samlet under forskellige paraplyorganisationer. (Pladshensyn gør at navne og oversættelser må udelades). BRP består af: FECCAS, UTC, ANDES, FUR-30, UR-19, UPT, CCS, FAPU, FARN, LP-28, ERP, OPA, FRAP, LL, PRTC.

Litteratur

Militær og militarisme i Latinamerika. (rotapr. 1974). Jord og jordreformer i Latinamerika (rotapr.) 1974.

»The Study of Latin American History in Denmark«. Stockholm 1970.

»La emigración danesa a América Latina«. Biblioteca Ibero-Americana. Berlin 1979.

»La Imagen de América Latina en la Dinamarca de los siglos XIX y XX«. Estudios Latinoamericanos no. 6. Warszawa 1980.

»Allende's Chile«, »Kilder til Chiles historie under Allende«. Forventes udsendt 1980.

Diverse artikler, anmeldelser til Historisk Tidsskrift og andre.

Biografi: A. v. Oss (comp.): Latinoamericanistas en Europa. Amsterdam 1976 p. 61.

Studiebesøg: Stockholm, London, Bielefeld.